

UNELE ASPECTE PRIVIND BISERICA ORTODOXĂ DIN BASARABIA ÎN ANII CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1941-1944)

Veaceslav CIORBĂ

Academia de Teologie Ortodoxă din Moldova

Pendant la période difficile de guerre, 1941-1944, l'administration ecclésiastique, les prêtres et les fidèles, soutenus par les autorités de l'État, ont réalisé un travail titanesque en vue de refaire la vie ecclésiastique. Les premières actions de l'administration ecclésiastique en 1941 ont été orientées vers le rétablissement de l'ordre et de la discipline, vers la reconstitution et la réparation des saintes demeures. Les trois centres épiscopaux furent dotés d'une imprimerie, une fabrique de chandelles et un atelier de vêtements et objets religieux. On a réussi à refaire l'enseignement théologique. Les deux Séminaires, de Bălți et d'Ismail, sont restés fermés. Dans les trois centres épiscopaux, des Écoles de chœurs d'église furent ouverts.

Despre Biserica Ortodoxă din Basarabia în anii celui de al Doilea Război Mondial (1941-1944), până în prezent nu s-a scris practic nimic. Date sumare găsim în lucrările semnate de Mircea Păcurariu [1], Boris Buzilă [2], Anatol Petrencu [3], neexplorată este presa bisericească din acea vreme, precum și sursele arhivistice. Cercetarea acestei perioade este deci la început de cale, de aceea e actuală și necesară. Articolul de față nu epuizează problema, ci face doar un pas în vederea aprofundării cercetării ei.

După lupte grele duse în perioada 22 iunie-26 iulie 1941, trupele române și germane au eliberat provincia românească Basarabia. În timpul retragerii, trupele sovietice au devastat și ars totul în cale, începând cu poduri și șosele și terminând cu biserici și mănăstiri. Autoritățile românești au găsit Basarabia într-o stare jalnică din toate punctele de vedere.

Spre sfârșitul lunii iulie 1941, au început a se întoarce acasă autoritățile de stat, instituțiile publice și numeroși cetățeni refugiați. În fruntea Arhiepiscopiei Chișinăului a revenit arhiepiscopul-locotenent Efreim Enăchescu. În tot timpul refugiului, el s-a ocupat provizoriu de treburile Eparhiei Buzăului, dar a participat la ședințele Sfântului Sinod în calitate pentru care fusese numit în februarie 1938, păstrându-și titlul de „Tighineanul”, fapt ce denotă că Mitropolia Basarabiei nu fusese desființată, ci continua să existe de iure [4, p.361]. Titularul Eparhiei Cetății Albe-Ismail, episcopul Dionisie Erhan, asigurase în refugiu locotenența Eparhiei Argeșului, păstrându-și, de asemenea, vechea calitate și titlatură, dar în toamna anului 1941, bătrân și suferind, s-a retras din scaun. În ce privește Eparhia Hotinului, aceasta se vacantase, în urma alegerii ca mitropolit al Bucovinei a fostului ei titular, Tit Simedrea. În fruntea Eparhiilor de Hotin și Cetatea Albă-Ismail, Sfântul Sinod a așezat episcopi-locotenenți, respectiv pe episcopul Armatei dr. Partenie Ciopron și episcopul românilor din America Policarp Morușca [5, p.122].

În fața ierarhilor și a clerului se punea sarcina de a reface viața bisericească din Basarabia, mersul căreia a fost grav afectat în anul de ocupație sovietică. Perioada 1941-1944 din istoria Bisericii basarabene este caracterizată, în special, de munca asiduă în vederea refacerii vieții bisericești și de vremurile grele de război, mai ales către a doua jumătate a anului 1943, când frontul germano-sovietic s-a apropiat de teritoriile românești.

Primele dispoziții emise de arhiepiscopul-locotenent Efreim Enăchescu au vizat cele mai stringente probleme: – Clericii refugiați sau repatriați din Basarabia, din cauza ocupației bolșevice, au fost chemați ca fără întârziere să se întoarcă la locurile lor avute la data de 28 iunie 1940 și să-și continue serviciul cu tot zelul cerut de împrejurări; preoții rămași în teritoriul ocupat au fost anunțați că toate actele de administrație bisericească, precum și cazurile de sfințire și numire de clerici în timpul ocupației bolșevice, nu se iau în considerație; clericii care au slujit în alte parohii erau obligați să revină la parohiile vechi, iar ieromonahii la mănăstirile lor; clericii – preoți, diaconi, cântăreți, călugări veniți din altă parte în cuprinsul Arhiepiscopiei Chișinăului în timpul ocupației bolșevice – erau obligați să părăsească imediat Eparhia; – Slujbele bisericești au fost trecute înapoi după calendarul îndreptat și trebuiau să fie oficiate numai în limba română; la slujbe trebuiau pomeniți Familia Regală, autoritățile bisericești și de stat în conformitate cu dispozițiile în vigoare ale Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; bisericile și obiectele sacre profanate de bolșevici trebuiau sfințite din nou după rânduiala Bisericii; – Se aducea la cunoștință că preoții care în timpul ocupației bolșevice s-au lepădat

de Biserică și de credință sau au ocupat slujbe la sovietici, incompatibile cu misiunea lor, se îndepărtează definitiv din slujba avută în Biserică, iar dacă vreun monah sau mirean a îndrăznit să săvârșească cele sfinte (Sfânta Liturghie sau altă taină bisericească) fără a fi avut hirotonie, aceștia se exclud din sânul Bisericii; – Clericii care din diferite cauze au rămas în teritoriul ocupat păstrându-și demnitatea lor de clerici și români, au fost menținuți în mod provizoriu în serviciu (fără salariu de la stat) până ce o comisie disciplinară a cercetat de la caz la caz purtarea fiecăruia în timpul ocupației sovietice. Ei trebuiau, împreună cu cei care s-au repatriat ulterior datei de 28 iunie 1940, să întocmească imediat și să înainteze Arhiepiscopiei câte un memoriu în această privință, certificat de membrii Consiliului parohial, prezenți în parohia respectivă; – Toți preoții parohi au fost obligați să întocmească și să înainteze de urgență direct Arhiepiscopiei un raport detaliat asupra situației din parohia lor și din parohiile suplinite de ei. În acest raport, trebuia să fie menționate atât lipsurile constatate, cât și mijloacele de îndreptare privind viața duhovnicească și avutul bisericesc [6, p.388-389].

În vederea stabilirii unei legături mai strânse între preoți și păstoriți, s-a interzis să se pretindă taxe de la enoriași pentru slujbele bisericești. „Aceasta se va lăsa cu totul la buna voință și la posibilitățile fiecăruia. Recompensa deci va fi benevolă, fie în bani, fie în natură (cereale). Celor săraci, precum și familiilor mobilizaților slujbele religioase obligatorii, ca botezuri, cununii și înmormântări li se vor face cu totul gratuit” [7, p.389].

Curând după prima circulară au urmat altele, prin care se dădeau dispoziții în vederea reorganizării și dezvoltării normale a vieții bisericești și culturale din cuprinsul Arhiepiscopiei Chișinăului. Măsuri similare au fost luate și în celelalte două Episcopii basarabene.

În primele săptămâni după eliberare, Biserica din Basarabia a fost vizitată de o importantă misiune duhovnicească, alcătuită din reprezentanți ai tuturor Eparhiilor din Transilvania, rămase sub administrație românească, care a străbătut, în septembrie 1941, întreaga Basarabie, precum și o parte din Transnistria. La această misiune au participat mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, episcopii Andrei Magieru al Aradului, Vasile Lazarescu al Timișoarei, Veniamin Nistar al Caransebeșului, Nicolae Popoviciu al Oradei, împreună cu 60 de preoți [8].

Având în vedere faptul că aproape toate bisericile au suferit de pe urma urgiei bolșevice, cât și a cutremurului din noiembrie 1940, și n-au putut fi reparate în timpul ocupației, Consiliul eparhial din Chișinău a cerut tuturor membrilor clerului să procedeze de urgență la reparația bisericilor, a caselor parohiale și la menținerea curățeniei și ordinii exemplare în interiorul și în jurul bisericilor parohiale, precum și în cimitire. Administrația Arhiepiscopiei a insistat de mai multe ori asupra acestui fapt prin ordine circulare [9, p.53]. La rândul lor, toți protopopii au cercetat situația locașurilor de cult din raza protopopiilor lor, dând dispozițiile necesare. Clerul din întreaga Eparhie a fost obligat ca să predea în termenul cel mai scurt toate obiectele de valoare istorică și arheologică, precum și cărțile vechi, în vederea reînființării și îmbogățirii Muzeului eparhial, care urma să funcționeze pe lângă Arhiepiscopie [10, p.38].

La numai un an după eliberare, se putea vorbi de unele rezultate privind refacerea vieții bisericești din Basarabia. Prin străduința arhiepiscopului-locotenent Efreim Enăchescu, a fost înființată la Chișinău o Tipografie eparhială, instalată în curtea Mitropoliei, în care au început să se imprime diferite reviste și publicații necesare refacerii sufletești a credincioșilor din Eparhie. La această tipografie în perioada războiului au fost tipărite revistele bisericești, precum și altă literatură, în special religioasă. După amenajarea fostului cămin preoțesc, în care s-a instalat Consiliul eparhial, Efreim Enăchescu a dat dispoziții ca tot în acest local să se organizeze un paraclis, unde călugării, la fel ca și în perioada de până la război, să officieze zilnic sfintele slujbe [11, p.32-35].

La 31 octombrie 1942, în cadrul zilelor de serbare a dezrobirii Basarabiei [12, p.478-487], a fost sfințită Catedrala mitropolitană din Chișinău. Restaurarea acestei biserici monumentale, care a fost incendiată de bolșevici în timpul retragerii, a devenit chiar din primele zile ale eliberării o prioritate națională. Refacerea ei s-a efectuat sub supravegherea directă a mareșalului Ion Antonescu și a unui Comitet format din fruntași ai Bisericii, ai armatei și ai poporului basarabean. Printre primii donatori a fost însuși Ion Antonescu, care a alocat suma de 2 milioane de lei. Guvernământul Basarabiei a pus la dispoziție materiale în sumă de 5 milioane de lei [13]. În total s-a cheltuit, în afară de materialul donat, suma de 12 milioane. În momentul sfințirii se refăcuse turla cea mare, clădirea a fost înconjurată cu un soclu de beton, a fost înzestrată cu odore noi, cu mobilier și era în curs de executare pictura murală [14, p.395]. Sfințirea Catedralei a fost o sărbătoare națională, refacerea ei fiind concepută ca un simbol al refacerii vieții bisericești din Basarabia. La ceremonie au fost prezenți regele Mihai I, regina-mamă Elena, Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și alte oficialități de stat, iar sfințirea s-a oficiat de către clerul Catedralei în frunte cu un sobor de arhieriei compus din: Efreim Enăchescu, arhiepiscop-locotenent al Chișinăului, Policarp Morușca episcop al Americii, locotenent al Ismailului și Partenie Ciopron episcop al Armatei, locotenent al Bălților [15, p.389].

La 1 noiembrie 1942, tot în cadrul Zilelor serbării Dezrobirii, a fost inaugurat și Muzeul bisericesc din Chișinău, care a fost instalat în fosta casă-reședință a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în apropierea bisericii „Soborul Vechi”. Inițiatorul înființării acestui Muzeu a fost parohul bisericii, preotul Paul Mihail. Generalul Guvernator al Basarabiei, Constantin Voiculescu, a susținut financiar restaurarea și amenajarea clădirii Muzeului, care până atunci se afla într-o stare delăsată [16, p.488-491].

Realizări importante au fost înregistrate și în Eparhia Hotinului. Chiar din primele zile episcopul-locotenent Partenie Ciopron a făcut vizite canonice în Eparhie, în centrele lovite mai aprig în timpul stăpânirii roșii, precum și la toate mănăstirile [17, p.44-45]. S-au înzestrat cu obiecte liturgice bisericile jefuite de sovietici. S-au repus în funcțiune organele administrative reprezentative și executive din parohii [18, p.109-110].

La 10 septembrie 1942, când orașul Bălți a fost vizitat de ierarhii Efrem Enăchescu și Policarp Morușca, înalții oaspeți au fost invitați să viziteze Catedrala episcopală „Sf. Împărați Constantin și Elena” (care se află în reparație), Consiliul eparhial, Tipografia eparhială cu atelierele de zețarie, legătorie și depozitul, atelierul de pictură și poleit, atelierul de tâmplărie, fabrica și depozitul de lumânări, atelierul de obiecte bisericești și magazinul de obiecte bisericești (toate în stare bună), apoi biserica „Cuvioasa Parascheva” de pe lângă reședința episcopală (care, de asemenea, se află în reparație) [19, p.246].

De asemenea, din rapoartele secțiilor administrativă și economică aflăm că în perioada 1 septembrie 1941-3 mai 1942 la cele 460 de parohii existente în Eparhia Hotinului s-a adăugat una nouă (Bileni, județul Bălți), s-au terminat de construit și au fost târnosite trei biserici și două capele, s-au reparat, sfințit și redat cultului 19 biserici; la cele nouă mănăstiri din Eparhie s-au făcut multe îmbunătățiri, reușindu-se să se redreseze în parte aceste gospodării; s-au reparat clădirile Episcopiei din Bălți, înzestrându-se cu cele necesare inventarului (Tipografia eparhială, atelierele de obiecte și fabrica de lumânări bisericești) [20, p.109-112]. Iar în perioada 3 mai 1942-23 mai 1943 au fost târnosite 6 biserici, sfințite după reparație 42 de biserici; s-au făcut reparații radicale la un număr de 61 biserici și sunt în reparație un număr de 46 biserici; clădirea fostului Seminar teologic din Bălți a fost reparată capital (pentru a servi ca sediu al Școlii de cântăreți, transferată de la mănăstirea Rudi); s-au înființat 20 de posturi de preoți și 10 de cântăreți; au fost hirotoniți ca preoți 72 de tineri, toți licențiați în teologie [21, p.251-253].

Și în Eparhia Ismailului începuturile de organizare au fost extrem de grele, dar sub îndrumarea atentă a episcopului-locotenent Policarp Morușca și prin munca asiduă de zi cu zi a clerului și credincioșilor viața bisericească repede a început a reveni la normal. Au fost create 30 de parohii noi pentru creștinii care au fost colonizați în fostele colonii germane. Episcopul Policarp Morușca a efectuat nenumărate vizite în parohii și mănăstiri. Marea majoritate a bisericilor din Eparhie au fost reparate, de asemenea, și casele parohiale. La centrul eparhial au fost reînființate tipografia, fabrica de lumânări, atelierul de veșminte bisericești. S-a acordat atenția cuvenită refacerii mănăstirilor [22, p.25-27].

Guvernământul Basarabiei a acordat subvenții însemnate pentru repararea și restaurarea locașurilor sfinte. În 1941-1942 pentru construcții și reparații de biserici, mănăstiri, case parohiale, în total 170 de unități au fost alocați 43 576 090 de lei. Pentru 1943, în același scop, s-au alocat 26 000 000 de lei. Pentru procurarea de veșminte și vase bisericești, cărți de cult, clopote etc. s-au alocat în 1941-1942 peste 11 milioane de lei, iar pentru anul 1943 – încă 3 milioane [23]. În afară de aceste subvenții, pentru refacerea locașurilor de cult s-au mai cheltuit alte sume de bani importante, adunate din daniile populației, de la comune, precum și materiale puse la dispoziția bisericilor de către Guvernământul Basarabiei.

După datele cunoscute, spre sfârșitul anului 1943, cu toate greutatea întâmpinate, toate cele 938 de biserici existente în Basarabia la 28 iunie 1940 fuseseră reparate și repuse în funcțiune, iar la ele s-au mai adăugat alte 95 de lăcașuri de cult, construite după reinstaurarea administrației românești [24, p.107].

Presa. După anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, publicațiile românești și-au încetat activitatea în acest teritoriu. Unele dintre ele însă și-au reluat activitatea în refugiu.

Prima publicație din Basarabia, care și-a revenit din șocul suportat în urma cuceririi din vara anului 1940, a fost ziarul bisericesc *Raza*. După o lună și jumătate, la 18 august, acest ziar și-a reluat activitatea la București, fiind și prima publicație basarabească în refugiu. După eliberare colegiul de redacție a revenit la Chișinău. Directorul publicației a fost pe toată perioada apariției neobositul Vasile Țepordei, iar redactor Sergiu Roșca [25, p.34-35].

Revista *Luminătorul* își întrerupsese și ea apariția în vara anului 1940. Dar la începutul anului 1941, redacția revistei anunța în paginile *Razei* reluarea editării *Luminătorului* în refugiu. După eliberare, a revenit în capitala Basarabiei și și-a continuat activitatea până către începutul anului 1944. A apărut lunar (uneori numerele erau cumulate). Director al publicației a fost profesorul Constantin N. Tomescu, iar redactor preotul Pavel Grosu.

O altă revistă bisericească importantă care și-a reluat activitatea după eliberare a fost *Misionarul*. A apărut lunar la Chișinău (cel mai des numerele erau cumulate, uneori și câte trei împreună), până la începutul anului 1944, sub egida unui comitet condus de arhiepiscop-locotenent Efreim Enăchescu. Avea statut de organ al Arhiepiscopiei Chișinăului, dar și-a menținut și caracterul de publicație misionară [26, p.36].

Pe lângă aceste publicații mai vechi, la Chișinău a apărut lunar și un buletin oficial – *Buletinul Arhiepiscopiei Chișinăului*. În Episcopia Ismailului și-a reluat apariția – *Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail*. Președinte al comitetului de redacție a fost preotul Mihail Madan, iar redactor protodiaconul Ion Beladanu. A apărut lunar și cuprindea o parte oficială și una neoficială. În Episcopia Hotinului s-a publicat inițial buletinul oficial – *Episcopia Hotinului*, care începând cu 1 aprilie 1942 a fost transformat în revista *Biserica Basarabeană*, cu o parte oficială și una neoficială. A apărut lunar.

Obiectivele principale ale publicațiilor bisericești din perioada 1941-1944 au fost cultivarea credinței în rândul credincioșilor și, în special, a tinerei generații, culturalizarea lor, întărirea sentimentului patriotic etc.

Învățământul. În timpul tragicelor evenimente din iunie 1940, Facultatea de Teologie din Chișinău s-a evacuat la Iași, unde, în condiții mai grele, și-a continuat totuși activitatea. Prin Decretul-lege nr. 2487 din 17 octombrie 1941, Facultatea a fost desființată prin fuzionarea ei de la 1 noiembrie cu Facultatea de Teologie din Cernăuți. În urma unei decizii speciale, profesorii au fost repartizați la Universitățile din Cernăuți și București, iar studenții, în cea mai mare parte, au fost transferați la Facultatea din Cernăuți [27, p.31-40].

La Chișinău și-a redeschis cursurile Seminarul teologic „Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni”, unicul pentru întreaga Basarabie. Celelalte două Seminarii, de la Bălți și Ismail, nu au fost redeschise [28, p.103-104].

Odată cu începutul războiului, mulți cântăreți bisericești fuseseră mobilizați, fapt care a dus la un deficit de cântăreți titulari. Pentru a rezolva problema, au fost deschise provizoriu cursuri de o lună pentru cântăreții practicanți. De asemenea, în toate cele trei centre eparhiale (Chișinău, Bălți, Ismail) au fost deschise Școli de cântăreți [29, p.157]. Au fost redeschise și școlile aflate sub patronajul Bisericii: Liceul eparhial de fete „Regina-Mamă Elena” împreună cu Școala normală de învățătoare din Chișinău și Gimnaziul industrial de fete de la mănăstirea Japca. În intervalul dintre 15 iulie și 15 septembrie 1943 au fost organizate cursuri pentru ridicarea nivelului cultural al călugărilor și cel economic al mănăstirilor [30].

Viața monahală. Anul de ocupație sovietică a cauzat mari daune mănăstirilor. Multe dintre ele au fost închise, iar cele rămase își continuau cu greu existența, fiind prejudiciate material și moral. Proprietățile funciare ale mănăstirilor au fost colectivizate împreună cu tot inventarul agricol, iar marea majoritate a viețuitorilor au fost obligați să-și părăsească locul lor de nevoință. În timpul retragerii, trupele sovietice au ridicat din mănăstiri tot ce au putut duce: animale domestice, produse alimentare, obiecte de preț etc., lăsând mănăstirile pustiite și distruse.

După eliberare, toate mănăstirile s-au redeschis și și-au reluat activitatea. Treptat viețuitorii s-au reîntors și au purces la munca grea de refacere a locașurilor sfinte. Pentru a cunoaște situația reală a mănăstirilor și a călugărilor, imediat după eliberare, stareților li s-a ordonat să înainteze administrației episcopale rapoarte în care să specifice amănunțit situația în care se află mănăstirile după dezastrul bolșevic [31, p.38].

Ierarhii basarabeni au depus mari eforturi, ajutând la refacerea mănăstirilor. Chiar în primul an, au vizitat mănăstirile din Eparhiile lor, unde au luat cunoștință de situația existentă și au dat indicațiile necesare pentru restabilirea mănăstirilor [32, p.209-211]. Viața monahală din perioada 1941-1944 se caracterizează, în special, prin efortul continuu și prin munca titanică, care s-a depus pentru refacerea economică și pentru buna organizare a mănăstirilor.

Autoritățile de stat românești acordau anual tuturor mănăstirilor sume importante de bani, dar din cauza dezastrului mare, acestea acopereau doar o mică parte din cheltuielile necesare. Greutatea muncii de refacere a fost suportată în cea mai mare parte de călugări, care au reușit în ritmuri extrem de rapide să restabilească buna organizare a vieții monahale. Drept exemplu poate servi mănăstirea Hârbovăț: „Numai după un an de la revenirea armatelor noastre victorioase, scria starețul mănăstirii, protosinghelul Ieraclie Flocea, s-a reparat, în primul rând, biserica de iarnă numai de mâinile călugărilor. La mașinile de la moară s-au turnat pe loc timp de șase săptămâni o mulțime de piese, încât prin noiembrie moara era redată funcțiunii. Prin aprilie era refăcut

și al doilea motor la moară; erau cumpărate câteva perechi de boi și alte vite. Pe la finele lui iulie era terminat lucrul de reparație a bisericii de vară, iar acum este aproape terminată reparația în stil mare a clădirii cu trei etaje, în care sunt chiliile călugărilor. Dacă tot lucrul reparației ce s-a făcut în cursul unui an ar fi fost plătit, trebuia să se verse mai multe milioane de lei. Așa, însă, mănăstirea a primit de la Guvernământ numai 257 000 de lei, sumă care, natural, a însemnat foarte mult. (...) În zilele de duminică și sărbători biserica mănăstirii este arhiplină de credincioși. (...) Candidați la călugărie se adaugă mereu, numărul total al călugărilor și fraților a trecut de 100. Activitatea economică a mănăstirii: moară, oloiniță, treierătoare, legătorie de cărți, fierărie, botnărie, croitorie, mașina de lucrat frânghii etc. sunt și pentru locuitorii din satele vecine” [33, p.584]. În mod asemănător, lucrările de refacere au decurs și în celelalte mănăstiri basarabene.

Până în anul 1943 în toate mănăstirile au fost reparate bisericile și clădirile auxiliare, iar viața gospodărească a intrat pe un făgaș normal.

Deși mănăstirile întâmpinau mari greutăți în munca lor de refacere, ele n-au fost indiferente față de problemele societății. Au fost create două orfelinate: unul pentru băieți, la mănăstirea Hârbovăț și altul pentru fete, la mănăstirea Răciula. De asemenea, la îndemnul autorităților bisericești centrale, mulți ieromonahi basarabeni au plecat în stânga Nistrului pentru activitate misionară, iar prin mănăstiri s-au colectat multe cărți de ritual, veșminte și vase sfinte pentru bisericile inaugurate acolo.

* * *

La începutul anului 1944, a fost convocat Marele Colegiu Electoral Bisericesc pentru alegerea unor ierarhi care urmau să fie așezați în scaunele rămase vacante în câteva Eparhii ale Patriarhiei Române, între care și cele trei din Basarabia: Arhiepiscopia Chișinăului, Eparhiile Hotinului și Bălților, Cetății Albe și Ismailului. În scaunul de Arhiepiscop al Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei, la 12 ianuarie 1944, a fost ales arhiereul-locotenent Efrem Enăchescu-Tighineanu, cu 106 voturi din 134 exprimate, iar la 21 ianuarie 1944, prin Înalțul Decret Regal nr. 162/1944 semnat de regele Mihai și de Ion Antonescu, el a fost confirmat și întărit în funcție [34]. Îndătinata investitură regală și nici solemnitatea de instalare nu au avut loc din cauza evenimentelor anului 1944.

Tot atunci Marele Colegiu a ales titulari și pentru celelalte două Eparhii. În scaunul de episcop al Eparhiei Cetății Albe-Ismail a fost ales arhimandritul dr. Antim Nica. Noul ales era originar din Bogzești, jud. Orhei, cu facultatea și doctoratul în Teologie la Chișinău și cu studii de specializare în Anglia, Franța și Liban. În timpul războiului a activat în cadrul Misiunii Ortodoxe Române de peste Nistru. Hirotonia întru arhiereu a avut loc la 23 ianuarie în Catedrala din Chișinău [35, p.370]. La Ismail a păstorit doar câteva luni, până în vara anului 1944.

Pentru scaunul de Bălți a fost ales arhimandritul Benedict Ghiuș, originar din Moldova din dreapta Prutului, călugărit la mănăstirea Noul Neamț, cu studii la Facultățile de Teologie din București, Strasbourg și Chișinău. Acest candidat însă nu a fost aprobat de Guvernul antonescian, pentru că făcuse cândva parte dintr-un partid de extremă dreaptă [36, p.185]. Astfel, Eparhia Hotinului-Bălților a rămas fără titular, fiind condusă de locotenent, până la retragerea autorităților românești.

În ultima decadă a lunii martie 1944, în urma puternicei ofensive a armatelor sovietice, frontul situat până atunci pe linia Bugului a fost rupt. Războiul s-a apropiat fulgerător de frontierele României, depășindu-le în nord-estul țării, creându-se o profundă pătrundere, care cuprindea întreg teritoriul Bucovinei, nordul Moldovei dintre Carpați și Prut, până în apropiere de Iași, și al Basarabiei până la Orhei. Populația acestor teritorii a fost pusă pentru a doua oară în fața alternativei: a lua sau nu calea exodului. De această dată însă, spre deosebire de situația din iunie 1940, autoritățile românești au organizat operativ și eficient evacuarea aparatului de stat și a populației doritoare. Fiecare evacuat cunoștea din timp unde urma să se stabilească în interiorul țării, de regulă, în Oltenia, Ardeal, Banat. Funcționarii au primit „ordine de evacuare” și odată ajunși la destinație, cu trenul sau cu mijloace de transport proprii, în special, cu căruțe, autoritățile primitoare le asigurau locuri de trai și de muncă. Arhiepiscopia Chișinăului a fost evacuată cu administrația și arhiva sa în județul Dolj, personalul bisericesc primind „ordine de utilizare” în parohiile din acest județ [37, p.370-371].

La începutul lui aprilie, frontul s-a stabilizat și până la operațiunea ofensivă Iași-Chișinău, din august 1944, mai mult de jumătate din teritoriul Moldovei dintre Carpați și Prut și al Basarabiei a rămas sub administrația românească, deși declarat zonă de război [38, p.69-70]. Statul român a căutat ca în acest teritoriu al său viața să se desfășoare în măsura posibilităților normale. Clericii au primit ordin să se prezinte imediat la posturile

lor din Basarabia, acolo unde se aflau autorități românești. O bună parte dintre preoți și cântăreți bisericești, în cele mai multe cazuri, fără a-și lua familia, s-au supus acestui ordin, întorcându-se la posturile lor, încât luna august i-a prins acolo puși în fața unei evacuări mult mai precipitate și mai periculoase decât cea din martie. Unii nici n-au mai reușit să revină, fiind prinși de vâltoarea evenimentelor de acolo. Până în ultimul moment însă în teritoriul neocupat s-a căutat să se mențină o viață românească și creștinească neîntreruptă, în ciuda condițiilor vitrege ale unei zone devenite, practic, teatru de operații militare, supusă bombardamentelor și hărțuielilor așa-zisilor „partizani”, care erau, de fapt, detașamente bine instruite pentru lupta de gherilă, parașutate de Rusia [39, p.371].

În toiu evacuării, când frontul se afla la numai 40 de km de Chișinău, mitropolitul Efreim Enăchescu continua să slujească în Catedrala arhierescă, precum și în diferite biserici parohiale și mănăstiri din teritoriul neocupat și să facă vizite canonice. Numai în cursul lunii mai el a efectuat 42 de astfel de vizite [40, p.41-42].

Toți sperau ca lucrurile să se schimbe și armatele sovietice să fie alungate, dar Dumnezeu a hărăzit pentru românii basarabeni o altă soartă.

Referințe:

1. Păcurariu M. Basarabia, aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc. - Iași: TRINITAS, 1993.- 151 p.
2. Buzilă B. Din istoria vieții bisericești din Basarabia 1812-1918; 1918-1944.- București: Editura Fundației Culturale Române; Chișinău: ÎEP Știința, 1996. - 376 p.
3. Petrencu A. Basarabia în al Doilea Război Mondial 1940-1944. - Chișinău: Lyceum, 1997. - 278 p.
4. Buzilă B. Op. cit.
5. Păcurariu M. Op. cit.
6. Circulara nr. 1 din 13 august 1941 // Luminătorul. - 1941. - Nr.7-8.
7. Ibidem.
8. A se vedea: Ierarhii ardeleni în misiune pe plaiurile Basarabiei desrobite // Misionarul. - 1942. - Nr.1. - P.47. Dragostea Ardealului către Moldova desrobită (Vizita ÎPS Mitropolit Nicolae al Ardealului la Bălți) // Episcopia Hotinului. - 1941. - Nr.2. - P.41-44.
9. Ordin circular nr. 4816 // Luminătorul. - 1942. - Nr.3-4.
10. Roșca S.C. Biserica basarabeană sub ocupație sovietică și primele realizări ale noii stăpâniri românești // Misionarul. - 1942. - Nr.1.
11. Ibidem, p.39; A se vedea: Realizări în eparhia Chișinăului de la desrobirea Basarabiei până în prezent (aug. 1941-sept. 1942) // Buletinul Arhiepiscopiei Chișinăului. - 1942. - Nr.5.
12. Sărbătorile desrobirii Basarabiei // Misionarul. - 1942. - Nr.7-10.
13. ANRM, F.706, inv.1, d.520, f.161.
14. Sfințirea Catedralei din Chișinău // Misionarul. - 1942. - Nr.7-10.
15. Ibidem.
16. Inaugurarea Muzeului Bisericesc din Chișinău // Misionarul. - 1942. - Nr.7-10.
17. A se vedea: Cercetarea mănăstirilor din eparhie // Episcopia Hotinului. - 1941. - Nr.2.
18. Cronica Eparhială // Biserica basarabeană. - 1942. - Nr.2.
19. Ibidem. - Nr.4.
20. Ibidem. - Nr.2.
21. Ibidem. - 1943. - Nr.5-6.
22. De ziua onomastică a P.S. Episcop Policarp // Buletinul Episcopiei Cetatea Albă – Ismail. - 1943. - Nr.2.
23. ANRM. F.706, inv.1, d.520, f.160.
24. Stan C.I., Gaiță Al. Biserica Ortodoxă Română din Basarabia și Bucovina de Nord în anul 1940-1941 // Destin românesc. - 1997. - Nr.3.
25. Grossu S., Palade Gh. Presa din Basarabia în contextul socio-cultural de la începuturile ei până în 1957 // Presa basarabeană de la începuturi până în anul 1957.- Chișinău, 2002; Secieru V. Aspecte privind presa bisericească din Basarabia: ziarul Raza // Misionarul. - 2006. - Nr.10.
26. Grossu S., Palade Gh. Op. cit.
27. Palade Gh. Soarta Facultății de Teologie din Chișinău după refugiul de la 28 iunie 1940 // Cugetul. - 2001. - Nr.3-4; Iordăchescu V. Facultatea de Teologie din Chișinău // Luminătorul. - 1942. - Nr.3-4. - P.208.
28. Problema redeschiderii Seminarului din Ismail // Misionarul. - 1943. - Nr.1-3.
29. Petrencu A. Op. cit.
30. Ibidem.
31. Roșca S.C. Op. cit.

32. Flocea I. Opera ÎPS Efrem pentru mănăstirile din eparhie // Luminătorul. - 1942. - Nr.3-4; Cercetarea mănăstirilor din eparhie // Episcopia Hotinului. - 1941. - Nr.2. - P.44-45.
33. Idem. Mănăstirea Hârbovăț // Luminătorul. - 1942. - Nr.9-10.
34. Partea oficială // Buletinul Arhiepiscopiei Chișinăului. - 1944. - Nr.2. - P.1; Noul Mitropolit al Basarabiei IPS Efrem // Viața Basarabiei. - 1944. - Nr.1-2. - P.84-87.
35. Buzilă B. Op. cit.
36. Ibidem.
37. Ibidem.
38. Cloșca C. Frontul Iași-Chișinău și urgia evacuărilor // Revista de istorie a Moldovei. - 1993. - Nr.4-5.
39. Buzilă B. Op. cit.
40. Partea oficială // Buletinul Arhiepiscopiei Chișinăului. - 1944. - Nr.3-4-5.

Prezentat la 20.12.2009